

19. Чоп В. Ставлення до махновського руху з боку істориків запорозького козацтва Я. П. Новицького та Д. І. Яворницького / В. Чоп // Режим доступ до ст.: [www.makhno.ru](http://www.makhno.ru).

20. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (Далі ЦДАВОВУ). – Ф. 526, оп. 1, спр. 1.

21. Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 263, оп. 1, спр. 60683.

*Надійшла до редколегії 25.10.2010*

УДК 069 (477.63)

**Н. І. Капустіна, В. М. Бекетова**

*Дніпропетровський національний історичний музей  
ім. Д. І. Яворницького*

## **МУЗЕЙНИЙ ФЕСТИВАЛЬНИЙ РУХ В УКРАЇНІ І ТРАДИЦІЇ Д. І. ЯВОРНИЦЬКОГО**

**Розглянуто традиції Д. Яворницького в музейній справі та розвиток фестивального руху серед музеїв України в 2000-х рр. як засіб їх комунікації.**

*Ключові слова:* музейний фестивальний рух, традиції, засіб комунікації.

**Рассмотрены традиции Д. Яворницкого в музейном деле и развитие фестивального движения среди музеев Украины в 2000-х гг. как способ их коммуникации.**

*Ключевые слова:* музейное фестивальное движение, традиции, способ коммуникации.

**D. Yavornitskiy's traditions in museum business and development of festival movement among museums of Ukraine during 2000's as the mean of sheer communication are examined in the article.**

*Key words:* museum festival movement, traditions, means of communication.

Останнім часом виникла окрема галузь фестивального руху у світі, яку можна охарактеризувати як засіб комунікації музеїв, музейних працівників. До цього це були наради, наукові конференції, семінари, стажування тощо. Найбільш відомими і представницькими музейними фестивалями з різноманітними конкурсними програмами у ближньому зарубіжжі, країнах СНГ є: Московський міжнародний фестиваль «Інтермузей» (проводиться з 1999 р., щорічно, відбулося 12) [17], Красноярська міжнародна бієнале (проводиться з 1995 р., через

рік, відбулося 8), фестиваль музейних програм «Дитячі дні в Петербурзі» (перший відбувся в 2005 р.) [4]. У 2008 р. започатковано всеросійський фестиваль «Домовиків» для будинків-музеїв, який проводиться в Тольятті [2]. 2005 р. пройшов Азійський культурологічний фестиваль у Казахстані. Взагалі в Російській Федерації майже в кожному регіоні щорічно відбуваються регіональні музейні фестивалі під різними назвами (форум, пікнік тощо). На жаль, автори підручника «Музейное дело в России» появу Московського міжнародного фестивалю «Інтермузей» класифікували, на наш погляд, дуже обмежено, як різновид культурного туризму [16, с. 204], хоча значення цього представницького музейного заходу значно ширше.

Окрім музеїв України (Харківський та Дніпропетровський історичні музеї, Будинок-музей М. Волошина в Коктебелі, Одеський музей приватних колекцій О. В. Блещунова) на запрошення організаторів «Інтермузею» та Красноярської бієнале в різні роки брали участь у цих цікавих і представницьких музейних святах-конкурсах. Було дуже прикро усвідомлювати, що українські музеї не мають такого загальноукраїнського музейного свята, огляду, можливості зустрітися, поспілкуватися, разом обговорити наболілі проблеми, показати свої напрацювання, обмінятися досвідом.

Нарешті, з 2005 р. і в Україні проводяться всеукраїнські музейні фестивалі у Дніпропетровську (1 раз у три роки) на базі ДНІМ. Об'єднуючим фактором для музейників всієї України стала постать знаного музеєзнавця-академіка Д. І. Яворницького (1855–1940). Перший музейний фестиваль саме й був присвячений 150-річчю від дня його народження. Відомо, що відродження музейної справи на межі століть у Катеринославській губернії було великою мірою пов'язано з ім'ям Дмитра Яворницького, а відкриття спеціально побудованого музейного приміщення для Обласного музею ім. О. М. Поля в Катеринославі – з проведенням у 1905 р. XIII Всеросійського археологічного з'їзду [9, с. 17], на якому були присутні представники, в тому числі й багатьох музеїв тодішньої Російської імперії.

Саме поважні учасники археологічного з'їзду й стали першими відвідувачами знову оформленої музейної експозиції й археологічних та етнографічних виставок, що презентували багаторічні напрацювання археологів, етнографів, музейних працівників країни. Продовження ця традиція мала і в радянські часи, коли після тривалої реекспозиції (1968–1977) для огляду нової експозиції Дніпропетровського історичного музею у червні 1978 р. до Дніпропетровська з'їхалися понад 200 директорів музеїв СРСР [9, с. 48]. І хоч формально цей захід, як завжди заідеологізовано, було названо «Всесоюзнаю нарадою працівників історичних та краєзнавчих музеїв за підсумками огляду роботи відділів історії радянського суспільства, присвяченого 60-річ-

чно Жовтневої революції», фактично директори музеїв приїхали, щоб перейняти досвід науково-експозиційної роботи музею, побачити за собою й прийоми художньо-оформлювального мистецтва (художників із Санкт-Петербурга), технічних інновацій (полієкранне видовище), які були застосовані в новій експозиції ДІМ. Тобто в Дніпропетровську склалися певні традиції проведення великих зібрань фахівців, досвід щодо організації різних форумів, зокрема фахового спрямування, тому ініціатива організації музейного фестивалю виникла саме в колективі ДІМ.

Слід зазначити, що музейний фестивальний рух в Україні набирає обертів. З 2006 р. з різною періодичністю відбуваються обласні музейні фестивалі у Вінниці [5], Рівному, Запоріжжі [22], Житомирі, а також районні фестивалі у Нікополі [18]. У Запоріжжі, наприклад, фестиваль музеїв проходить щорічно під гаслом «Експонат року». Музеї представляють найцінніші музейні предмети на конкурсну виставку до Запорізького обласного краєзнавчого музею, і журі обирає кращий з них. Фестивальний рух дозволяє музеям сьогодні, як правильно зауважив Зеновій Мазурик, «зосередити зусилля і, спираючись на кращі традиції й досвід та нові знання, подолати епоху відставання від вимог часу», тим самим ефективніше використовувати їх «гуманітарний капітал» – багату історико-культурну і мистецьку спадщину України [14, с. 9].

Історія музейного фестивального руху в Україні вже знайшла висвітлення в багатьох публікаціях інформативного і аналітичного характеру, які вказані в бібліографії. Як ініціатори й організатори фестивалів, ми намагалися відстежити всі публікації про обидва всеукраїнських фестивалі в Дніпропетровську та фестивалі регіонального рівня в Україні. Свій внесок у розробку даної проблеми внесли й автори цієї статті [7; 8; 11]. Але, як нам здається, дана тема потребує більшої уваги й аналітики. Музейні фестивалі стали традиційними. Актуальність проблеми поглиблюється тому, що наближається термін проведення 3-го Всеукраїнського музейного фестивалю (вересень 2011 р.). Потрібні нові ідеї, міркування колег і громадськості.

В існуючих публікаціях докладно висвітлено хід першого [13] та другого музейних фестивалів [21], подається оцінка їх колег і громадськості [6]. Завдяки каталогам музейних фестивалів можна уявити, як вони відбувались, які музеї в них брали участь, представити конкурсну програму і атмосферу музейного фестивального загалу [15; 19]. Певні узагальнення щодо фестивального руху у світі та Україні містяться у статті Н. М. Буланової, директора музею історії міста Дніпродзержинська, де вже три роки поспіль проходить культурологічний фестиваль «Мамай-фест» [1]. Окремі публікації присвячені конкретним питанням, що порушувалися на дніпропетровських фестива-

лях. Зокрема, у статтях Лариси Гайди [3] та Ірини Чирки [20] розглянуто проблеми музейної педагогіки, які обговорювалися на другому фестивалі, де відбувся «круглий стіл» «Музей і діти».

Наведемо й нагадаємо деякі кількісні та порівняльні параметри фестивального руху в Україні. У першому Всеукраїнському музейному фестивалі «Музей третього тисячоліття» 7–12 листопада 2005 р. взяли участь 85 музеїв України, Державне підприємство «Мистецький арсенал», Міжнародний фонд «Україна-3000», два музейних видання (журнал «Музеї України», інформаційний бюлетень «Український музей» (м. Київ), комп'ютерна фірма «Нульовий кілометр» (м. Одеса). Крім того, Українсько-французький культурний центр «Альянс-Франсез», що функціонує в Дніпропетровську, представив комп'ютерні версії скарбів провідних музеїв Франції. У п'яти фестивальних конкурсах другого фестивалю «Музеї у сучасному поліетнічному світі» у вересні 2008 р. взяли участь 105 музеїв, заповідників та дві приватні фірми України, крім того 10 музеїв, два вищезгаданих музейних видання були присутні в якості гостей.

Серед учасників обох фестивалів були краєзнавчі, історичні, художні, літературні, меморіальні, природні музеї і заповідники; національні, комунальні музейні заклади – обласного, міського, районного підпорядкування з 21 області, м. Київ та АР Крим. Важливим є той факт, що на фестивалях на рівних конкурували як національні заповідники, провідні київські та обласні музеї, так і музеї на громадських засадах з історії підприємств, сільських районів Дніпропетровської області: від Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника до музею шахтарської слави шахти «Західно-Донбаська» з Павлограда, від знаного в усьому світі Музею історичних коштовностей (м. Київ) до невеличкого етнографічного приватного музею з с. Буштино на Закарпатті.

На фестивалі 2005 р. відбулося чотири конкурси, на другому фестивалі – п'ять. Головним конкурсом обох фестивалів був експозиційний, тобто представлення міні-експозицій: на першому – «Персоналі мовою музейної експозиції» чи інсталяції на вільну тему – конкурували 38 міні-експозицій з 35 музеїв; на другому – «Міжетнічні зв'язки і паралелі в народній культурі» – була презентована 41 виставка з 39 музеїв.

Як зазначали члени журі, найважче було оцінювати матеріали, представлені на конкурси музейних видань. На першому фестивалі в 6-ти номінаціях у цьому конкурсі брали участь 200 альбомів, каталогів, наукових збірників, наукових і науково-популярних книг, путівників, періодичних видань, буклетів, афіш, календарів, рекламних листівок з 70 музеїв України. На другому фестивалі за трьома номінаціями – каталоги, презентаційні альбоми, оригінальні видавничі про-

екти (серії, цикли) – було подано 214 книжок із 65 музеїв. Додатково понад 100 різноманітних музейних видань демонструвалися на фестивалі поза конкурсом.

На конкурс музейних фільмів першого фестивалю було подано 30 відеофільмів, телесюжетів, рекламних роликів, на другому демонструвалося 40 різноманітних аудіовізуальних програм. У конкурсі комп'ютерних, мультимедійних проектів відповідно брали участь 14 та 20 програм.

На відміну від першого фестивалю на другому відбувся ще й п'ятий конкурс упровадження музейних заходів, акцій, програм (промоушен – просування), який виявився досить складним для музейників. На участь у ньому була подана 51 заявка, але фактично представлено 35 програм. До того ж матеріали лише 20 музеїв відповідали реальній роботі, яку вони проводять, щоб користуватися попитом населення краю й туристів, залучати їх на музейні заходи, покращувати своє фінансове й матеріальне становище. На цьому конкурсі музейні працівники у конкурсних матеріалах намагалися висвітлити питання, як зробити так, щоб відвідувач прийшов до музею не один раз, чим і в якій формі можна зацікавити сучасну людину – споживача культурних цінностей. Учасники фестивалю і експерти відзначили своєчасність і важливість для музейних закладів поширення досвіду музейного промоушену.

Крім конкурсних програм на фестивалях відбувалися різноманітні заходи, які дозволяли учасникам спілкуватися, навчатися, обмінюватися досвідом. На першому фестивалі працівники Дніпропетровського історичного музею показали майстер-клас занять з циклу музейного всеобучу, в ході якого працівники інших музеїв (Миколаївського обласного краєзнавчого музею, Львівського музею історії релігії, музею школи-дитячого садочка «Кияночка») зробили свої зауваження й поділилися досвідом щодо роботи з дитячою аудиторією. А вже на другому фестивалі відбувся великий і змістовний «круглий стіл» «Музей і діти: дитячі програми, дитячий музейний центр (сьогодення і перспективи)», де було зроблено 12 доповідей і повідомлень з ілюстративними й інформаційними матеріалами і, як зазначила кіровоградська дослідниця Л. А. Гайда, «визначені актуальні проблеми розвитку музейної педагогіки в Україні» [3, с. 531]. На жаль, музейники не відгукнулися на пропозицію господаря фестивалю надати матеріали для створення окремого збірника праць з музейної педагогіки за результатами даного «круглого столу».

Актуальним виявився і «круглий стіл» другого фестивалю з проблем розвитку туризму «Музей і туризм», на якому розглянуто стан туристської інфраструктури регіонів, заходи і перспективні програми музеїв, спрямовані на активізацію туристичної галузі України. Му-

зейні працівники продемонстрували, що музеї є активною складовою туризму в нашій державі, а для певних регіонів – домінуючим фактором щодо подальшого розвитку цієї галузі.

На обох фестивалях його учасники взяли участь у музейних вітальнях з історії візиту та виноробства «In vino veritas», музейному святі просто неба «Чисті джерела», нічних екскурсіях «Людина і Степ» та «Тасмниці діорами», культурологічних заходах, виставках у Меморіальному будинку-музеї Д. Яворницького та Музеї «Літературне Придніпров'я». Отже, програми фестивалів були насиченими, представники музеїв багато чого цінного побачили у Дніпропетровську й продемонстрували свої цікаві напрацювання в музейній галузі.

У публікаціях про фестивалі, що відбулися, та в особистих розмовах з їх учасниками було висловлено чимало критичних зауважень, висунуто низку пропозицій для поліпшення подальшого фестивального руху [12; 13]. Упорядковуючи програму наступного – 3-го Всеукраїнського музейного фестивалю, його організатори намагалися узагальнити всі пропозиції, доповнення, внести відповідні зміни у план проведення нового музейного форуму, в роботу журі й експертів. На сьогодні є певний варіант фестивальної програми, яку ми хочемо запропонувати музеям України і запросити наших колег до участі у музейному святі – 3-му Всеукраїнському музейному фестивалі «Музеї України у всесвітньому культурному просторі», який буде проходити у Дніпропетровську з 14 до 19 вересня 2011 р. У програмі фестивалю планується проведення трьох конкурсів:

– Мистецтво музейної експозиції: міні-виставки з тем «Раритети в експозиційному музейному просторі» та «Структури повсякденності в музеї».

– Музейні видання: каталоги, презентаційні альбоми, оригінальні видання й видавничі проекти.

– Впровадження музейних програм, акцій, заходів (промоушен).

Основні напрямки, які будуть розглядатися в межах трьох конкурсів:

– Європейський менеджмент і музеї (майстер-клас). За програмою МАТРИ.

– Комп'ютерна ера в музеї: сьогодення і перспективи («круглий стіл»).

– Експертиза і оцінка музейних предметів («круглий стіл»). Презентація книги професора В. Індутного з проблем експертизи.

Учасники фестивалю зможуть оглянути експозиції музеїв Дніпропетровська, залишки колишньої козацької фортеці Кодак, ознайомитися з новими музейними заходами й музеями області, побувати на святі просто неба «Гончарне коло», в гостях у петриківських майстрів народного живопису тощо.

Таким чином, підтримуючи і спираючись на традиції часів Д. І. Яворницького щодо організації великих форумів фахівців, музейний фестивалний рух постійно розширюється й набуває значення важливого фактора комунікації музеїв, місця обміну досвідом, сприяє соціалізації музеїв у сучасному громадянському суспільстві, суттєво впливає на формування нової перспективної моделі музейного закладу.

### Бібліографічні посилання

1. Буланова Н. М. Мамай-фест як інноваційний музейний проект / Н. М. Буланова // Роль музеїв у культурному просторі України й світу: зб. матер. загальноукр. наук. конф. з проблем музезнавства, присвяченої 160-річчю заснування Дніпропетровського історичного музею ім. Д. І. Яворницького. Вип. 11. – Д., 2009. – С. 493–498.
2. Всероссийский фестиваль «домовых» // Музей. – 2007, № 9 (декабрь). – С. 60-61.
3. Гайда Л. А. Другий Всеукраїнський музейний фестиваль та актуальні аспекти музейної педагогіки / Л. А. Гайда // Роль музеїв у культурному просторі України й світу // Вказ. зб. матер. – С. 528–533.
4. Детские дни в Петербурге-2007 // Музей. – 2008. – № 1 (январь). – С. 52–57.
5. Жупунова Т. У Вінниці відбувся перший обласний музейний фестиваль / Т. Жупунова // Український музей. – 2006. – № 4 (11).
6. Зобенко В. «Музейна подія-2005» / В. Зобенко // Український музей. – 2006. – № 1 (8). – С. 1.
7. Капустіна Н. Всеукраїнський музейний фестиваль / Н. Капустіна // Музей: менеджмент і освітня діяльність. – Л., 2009. – С. 78–81.
8. Капустіна Н. І. 1-й Дніпропетровський музейний фестиваль / Н. І. Капустіна // Український музей. – 2005. – № 1 (березень).
9. Капустіна Н. І. Віхи музейної біографії. До 160-річчя заснування Дніпропетровського історичного музею імені Д. І. Яворницького / Н. І. Капустіна, В. М. Бекетова. – Д., 2009.
10. Капустіна Н. І. Всеукраїнський музейний фестиваль / Н. І. Капустіна, В. М. Бекетова // Люди і долі / упоряд. В. В. Слобода. – Д., 2008. – С. 9–14.
11. Капустіна Н. І. Ініціатива, яка матиме перспективу / Н. І. Капустіна, В. М. Бекетова // Українська культура. – 2006. – Січень-лютий. – С. 8-9.
12. Копитько О. Музейний фестиваль: хто наступний? / О. Копитько, В. Піоро // Український музей. – 2006, № 2(9). – С. 5.
13. Лаєвський С. Л. Перші на Першому (до перемоги Чернігівського історичного музею імені В. В. Тарновського на I Всеукраїнському музейному фестивалі / С. Л. Лаєвський // Скарбниця української культури : зб. наук. пр. – Вип. 7. – Чернігів, 2006. – С. 197–207.
14. Мазурик З. Музеї сьогодні: європейські тенденції та наші виклики / З. Мазурик // Українська культура. – 2007. – № 11. – С. 8-9.
15. Музеї у сучасному поліетнічному світі. Другий Всеукраїнський музейний фестиваль; Каталог учасників / упоряд.: Н. І. Капустіна, В. М. Бекетова, Ю. М. Малієнко. – Д., 2008.
16. Музейное дело в России / под ред. М. Е. Каулен, И. М. Коссовой, А. А. Сундиевой. – М., 2003.

17. Официальный каталог Московского международного фестиваля «Интермузей». 23–27 марта 1999, Выставочный комплекс ЗАО «Экспоцентр». – М., 1999.

18. *Петришин Л.* В Никополе прошел I региональный фестиваль музейного дела / Л. Петришин // Днепровская правда. – 2010. – 28 мая.

19. Путівник-довідник Всеукраїнського музейного фестивалю «Музей третього тисячоліття» / упоряд.: Н. І. Капустіна, В. М. Бекетова, Ю. М. Малієнко. – Д., 2005.

20. *Чирка І.* Дитячий простір у «дорослому» музеї / І. Чирка // Музеї України. – 2009. – № 1. – С. 12-13.

21. II Всеукраїнський музейний фестиваль // Український музей. – 2008. – № 1(18). – С. 8.

22. *Яценко С. П.* Перший обласний музейний фестиваль «Експонат року» / С. П. Яценко // Музейний Вісник. – Запоріжжя. 2009. – № 9. – С. 217-218.

*Надійшла до редколегії 04.11.2010*

УДК 94 (477.63) «XX / 2010»

**Я. П. Тимошенко**

*Меморіальний будинок-музей Д. І. Яворницького (відділ ДНІМ)*

## **ДО ІСТОРІЇ ФОРМУВАННЯ КОЛЕКЦІЇ МЕМОРІАЛЬНИХ РЕЧЕЙ АКАДЕМІКА Д. І. ЯВОРНИЦЬКОГО**

**Створена спроба дослідити історію формування унікальної частини музейного зібрання ДНІМ – колекції меморій академіка Д. І. Яворницького та визначити коло фондоутворювачів цієї колекції.**

*Ключові слова:* Д. І. Яворницький, меморіальні речі, колекція.

**Создана попытка исследовать историю формирования уникальной части музейного собрания ДНІМ – коллекции мемориальных вещей академика Д. И. Яворницкого и определить круг фондообразователей этой коллекции.**

*Ключевые слова:* Д. И. Яворницкий, мемориальные вещи, коллекция.

**This article is a trial to research the unique part of Dnepropetrovsk National Historical Museum collection D. I. Yavornitsky's memorial articles. The author tries to find out the persons taping part in its creation.**

*Key words:* D. I. Yavornitsky, Memorial articles, collection.

Основою колекції меморіального музею є меморіальні речі, які, через символічну пов'язаність з певною особистістю, мають не лише утилітарну функцію, побутове чи господарське призначення, а й ве-

---

© Я. П. Тимошенко, 2010